

Kokiomis aplinkybėmis vaikas gali būti paimtas iš šeimos? Kas tiksliai laikoma smurtu prieš vaiką?

Kaip ir kodėl vaikas gali būti paimtas iš šeimos, kaip tuomet elgiamasi su juo ir jo tėveliais, kas priima galutinį sprendimą dėl vaiko likimo.

Kuo remiantis vaikas gali būti paimtas iš šeimos?

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos teritorinis skyrius, gavęs pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą, kuo skubiau pradeda jį nagrinėti ir vertina vaiko situaciją. Įvertinus vaiko situaciją ir nustatčius realų pavojų vaiko fiziniam ir (arba) psichiniam saugumui, gyvybei ar sveikatai, ar pavojų, galintį sukelti reikšmingą žalą vaiko sveikatai, priimamas sprendimas nustatyti vaiko apsaugos poreikį. Nustačius apsaugos vaikui poreikį vaikas gali būti paimtas iš tėvų, globėjų (rūpintojų) jeigu:

- nepavyksta užtikrinti vaikui saugios aplinkos nustatant vaiko laikinąją priežiūrą () ir toliau išlieka realus pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, galintis sukelti reikšmingą žalą vaiko sveikatai ar grėsti jo gyvybei;
- vaiko laikinosios priežiūros taikymo metu vaiko tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą nededa pastangų, nekeičia savo elgesio ir toliau šeimoje išlieka realus pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, galintis sukelti reikšmingą žalą vaiko sveikatai ar grėsti jo gyvybei.

Kaip įvertinama vaiko situacija?

Tarnybos teritorinio skyriaus specialistai, nagrinėdami pranešimą dėl galimo vaiko teisių pažeidimo, nuvyksta į vaiko buvimo vietą, susitinka su vaiku ir vaiko atstovais pagal įstatymą. Jei geba išreikšti savo nuomonę, vaikas išklausomas.

Vertinant vaiko situaciją įvertinama vaiko, jo šeimos narių, kitų asmenų ir specialistų (pavyzdžiui, mokytojų, socialinių darbuotojų, teisėsaugos atstovų) pateikta informacija apie galimus vaiko teisių pažeidimus.

Vertindami individualią vaiko situaciją, specialistai atsižvelgia į įvairius rizikos veiksnius. Jie gali būti susiję:

- * su paties vaiko funkcionavimu (pvz., vaikas išreiškia pageidavimą būti paimtas, vaikas serga ir nėra gydomas);
 - * su vaiko atstovais pagal įstatymą (pvz., jie yra apsvaigę nuo psichoaktyvių medžiagų, grasina sumušti vaiką, gina prieš vaiką galimai smurtavusį asmenį);
 - * su tėvystės įgūdžiais ir bendravimu su vaiku (pvz., tėvai ignoruoja vaiką, izoliuoja vaiką nuo socialinės aplinkos).
 - * Su socialine aplinka (pvz. būstas, kuriame gyvena vaikas, neatitinka net bazinių higienos normų).
- Sprendimas dėl vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą priimamas atsižvelgiant į aplinkybių visumą, jas pagrindžiančius faktus ir geriausius vaiko interesus.

Ar vaikas gali būti paimtas, jei tiesiog verkia ar garsiai rėkia?

Verkimas ar rėkimas be papildomų aplinkybių nėra vienareikšmė aplinkybė dėl vaiko teisių pažeidimo.

Tarnybos teritorinio skyriaus specialistai gavę pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą vertina aplinkybių visumą. Vaikas paimamas iš atstovų pagal įstatymą tik nustačius realų pavojų vaiko fiziniam ir (arba) psichiniam saugumui, gyvybei ar sveikatai ar pavojų, galintį sukelti reikšmingą žalą vaiko sveikatai.

Jei vaiko verkimo ar garsaus rėkimo priežastimi būtų nustatytas pavojus jo sveikatai, saugumui ar gyvybei, tokiu atveju vaikas gali būti paimamas iš atstovų pagal įstatymą.

Ar vaikas gali būti paimtas, jei vienas grįžta iš mokyklos?

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas reglamentuoja, jog vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą turi pasirūpinti, kad vaikas iki 6 metų be objektyvios būtinybės neliktų be vyresnių kaip 14 metų asmenų priežiūros.

Sprendžiant, ar vaikas gali savarankiškai vykti į mokyklą, grįžti iš jos ir vienas likti namuose, būtina įvertinti vaiko psichologinį pasiruošimą būti be suaugusio asmens priežiūros ir jo įgūdžius.

Atsižvelgiant į aplinkybes, tokias kaip saugumas vietovėje, kurioje vaikas keliauja vienas namo, eismo intensyvumas, vaiko negalia, specialieji poreikiai bei kitas, vaikui gali reikėti vyresniųjų priežiūros, net jei jam yra ir 7 metai ar daugiau.

Civilinis kodeksas įtvirtina, kad tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už jų auklėjimą ir vystymą, taip pat privalo rūpintis atžalų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Taigi tėvai yra atsakingi už vaiko poreikių tenkinimą bei saugumo užtikrinimą. Būtent jie turėtų įvertinti, ar vaikas vienas gali pareiti iš mokyklos, ar negali.

Vaiko paėmimą iš jo atstovų pagal įstatymą lemia aplinkybių visuma. Jeigu išnagrinėjus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą ir (arba) įvertinus vaiko situaciją šeimoje nėra nustatoma vaiko teisių pažeidimų, pranešimo nagrinėjimas baigiamas.

Bet tai, kad smurto žymių nesimato, dar nereiškia, kad nėra vaiko teisių pažeidimų ir nekyla pavojus vaiko sveikatai, saugumui ar gyvybei.

Psichologinis smurtas, seksualinio pobūdžio tvirkinamieji veiksmai ar nepriežiūra žymių ant kūno gali ir nepalikti, todėl ir vertinama aplinkybių visuma.

Tarnybos teritorinio skyriaus specialistai, nagrinėdami gautą pranešimą, atlieka teisės aktuose numatytus veiksmus (t. y., pabendrauja su vaiku, su jo atstovais pagal įstatymą, įvertina kitą įstaigų, tokių kaip mokyklos, teisėsaugos ir kt. institucijų informaciją, vaiko gyvenamąją ir socialinę aplinką) ir vertinimo metu nustatytą informaciją apie galimus vaiko teisių pažeidimus ar geriausių vaiko interesų neužtikrinimą.

Kiek asmenų dalyvauja priimant sprendimą dėl vaiko paėmimo? Kas padeda užtikrinti, kad būtų išvengta asmeniškumų?

Vertinant vaiko situaciją, įprastai pasirašo du Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos teritorinio skyriaus specialistai.

Nustačius vaiko apsaugos poreikį ir būtinybę paimiti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimiti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą išdavimo.

Teismas, įvertinęs pateiktas faktines aplinkybes, leidimą gali išduoti arba atsisakyti jį išduoti. Tėvai, nesutikdami su teismo priimtu sprendimu dėl leidimo paimiti vaiką iš šeimos išdavimo, gali jį skųsti teisės aktų nustatyta tvarka.

Teismui atsisakius išduoti leidimą paimiti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, vaikas gražinamas jo atstovams.

Ar atsižvelgiama į tai, kad vaikui būti paimtam gali būti didesnė trauma negu patirti nesunkų smurtą?

Prigimtinė ir bene svarbiausia kiekvieno vaiko teisė – augti šeimoje, kurioje būtų sudarytos geriausios sąlygos visapusiškam vaiko vystymuisi. Tačiau kartais įvairios priežastys lemia tai, jog ne visos šeimos tinkamai užtikrina savo vaikų teisėtus interesus.

Vaiko paėmimas iš atstovų pagal įstatymą taikomas kaip kraštutinė priemonė siekiant apsaugoti geriausius vaikų interesus, tik išnaudojus visas priemones padėti šeimai ir socialiniam darbui nedavus teigiamų rezultatų arba tėvams atsisakant priimti būtiną pagalbą.

Netinkamas elgesys su vaiku, smurto prieš jį naudojimas nėra suderinamas su geriausiais vaiko interesais ir turi būti imamasi veiksmų, siekiant tai sustabdyti. Vaiko paėmimas iš šeimos padeda apsaugoti vaiką nuo pakartotinio smurto arba kitų neigiamų padarinių.

Tuo tarpu vaiko palikimas nesaugioje aplinkoje, kurioje jis patiria psichologinį, fizinį, seksualinį smurtą, nepriežiūrą, gali sukelti jam ilgalaikę reikšmingą žalą, tiek fizinį, tiek psichologinių sužalojimų.

Paėmus vaiką, kaip toliau klostosi situacija?

Pirmiausiai užtikrinus vaiko saugumą, kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimiti vaiką iš atstovų pagal įstatymą išdavimo.

Nustačius vaiko apsaugos poreikį yra inicijuojama mobilioji komanda ir atvejo vadybininko paskyrimas.

Mobilioji komanda - Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistų grupė, kuri 30 kalendorinių dienų teikia intensyvią pagalbą šeimai ir (ar) vaikui. Ją sudaro socialinis darbuotojas, psichologas ir specialistas, dirbantis su priklausomybę ar jos simptomų turinčiais asmenimis.

Mobilioji komanda su šeima ir (ar) vaiku gyvenamojoje ar kitoje vietoje atlieka intensyvią darbą, teikia intensyvią kompleksinę, individualią ar grupinę, konsultacinę ir kitokią pagalbą, atlieka šeimos ir (ar) vaiko krizės ir intensyvios MK pagalbos poreikio vertinimą, šeimos narių elgesio pokyčių įvertinimus, bendradarbiauja su atvejo vadybininku ir rengia rekomendacijas atvejo vadybininkui dėl tolesnio darbo su šeima ir (ar) vaiku organizavimo.

Atvejo vadybininkas koordinuoja kompleksinės pagalbos šeimai teikimą. Jis surenka visą atvejo vadybos procesui reikalingą informaciją apie vaiką, šeimą ir kitus svarbius vaikui asmenis iš įvairių įstaigų (pavyzdžiui, ugdymo įstaigos, teisėsaugos ir kt.), atlieka šeimos poreikių pagalbai vertinimą,

atsižvelgdamas į mobiliosios komandos pateiktas išvadas ir rekomendacijas sudaro pagalbos šeimai planą, koordinuoja jo įgyvendinimą, vykdo šeimos stebėseną, organizuoja atvejo nagrinėjimo posėdžius.

Šiame etape ypatingai svarbus šeimos/tėvų bendradarbiavimas su pagalbą koordinuojančiais ir ją teikiančiais specialistais. Pagalbos teikimas ir efektyvumas priklauso nuo vaiko atstovų pagal įstatymą noro ją priimti ir bendradarbiavimo su specialistais, siekiančiais suteikti pagalbą.

Jeigu turima informacijos, kad prieš vaiką galimai panaudotas smurtas, informacija perduodama policijai, kuri pradeda ikiteisminį tyrimą. Jeigu pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl galimo smurto prieš vaiką, jį atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja prokuroras.

Ikiteisminio tyrimo dėl galimo smurto prieš vaiką metu ištiriamos visos svarbios aplinkybės, apklausiami įtariamieji, liudytojai ir, jeigu įmanoma, pats nukentėjęs vaikas bei atliekami procesiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai. Tik tuomet yra vertinama, ar yra pagrindas kreiptis į teismą dėl baudžiamosios atsakomybės vaiko tėvams ar vienam iš jų taikymo.

Kaip elgiamasi su vaiku po paėmimo? Kada jis gali būti grąžintas tėvams?

Nustačius vaiko apsaugos poreikį ir būtinybę paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą ne vėliau kaip per 3 darbo dienas yra kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą išdavimo.

Paėmus vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą jis laikinai apgyvendinamas arba pas giminaičius, arba pas asmenis, su vaiku susijusius emociniais ryšiais, arba pas vaiko brolių ir (arba) seserį globojančią (rūpinančią) šeimą, arba globos centre, šeimynoje ar kitoje vaikų globos institucijoje.

Nustačius vaikui laikinąją globą (rūpybą), vaikas tėvams arba vienam iš tėvų gali būti grąžintas atsižvelgiant į atvejo peržiūros posėdžio metu priimtus sprendimus.

Atvejo nagrinėjimo posėdyje atliekama pagalbos plano peržiūra, kurios metu dalyvaujantys specialistai įvertina pagalbos plano įgyvendinimo efektyvumą ir šeimos galimybes savarankiškai užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų bei geriausių interesų įgyvendinimą.

Jeigu vaiko tėvai pakeitė savo netinkamą elgesį su vaiku ir dėl to negresia realus pavojus jo saugumui, sveikatai ar gyvybei ir nelieka socialinės rizikos veiksnių, Tarnybos teritorinis skyrius kartu su visais atvejo vadybos procese dalyvaujančiais specialistais priima sprendimą grąžinti vaiką tėvams.

Jeigu vaiko tėvai pradeda keisti savo elgesį ir rūpintis vaiko saugumu, auklėjimu, priežiūra, tačiau išlieka tam tikrų rizikos veiksnių ir (ar) pagalbos poreikis šeimoje, Tarnybos teritorinis skyrius kartu su visais atvejo vadybos procese dalyvaujančiais specialistais priima sprendimą grąžinti vaiką tėvams, o atvejo vadybininkas organizuoja pagalbos plano koregavimą ir užtikrina kompleksinių paslaugų teikimą šeimai.

Ar tyrimo metu tėvai gali su vaiku matytis? Kokiomis aplinkybėmis? Ar vykdant tyrimą atsižvelgiama į vaiko reiškiamą norą būti (arba nebūti) su tėvais?

Kol vaikui yra nustatyta laikinoji globa, o tėvams teikiama pagalba, tėvams yra sudaromos sąlygos bendrauti su vaikais visais atvejais, nebent yra turima duomenų, jog bendravimas su tėvais gali būti žalingas vaikui.

Pasimatymai gali būti skiriami net ir kasdien, tačiau kiekvienas atvejis yra individualus, todėl yra atsižvelgiama į konkrečias jo aplinkybes. Pasimatymo trukmė nėra apribota laiko atžvilgiu.

Ikiteisminio tyrimo dėl galimo smurto prieš vaiką atveju Tarnybos teritorinio skyriaus specialistai taip pat atsižvelgia į tai, ar turima informacijos apie vaikų tėvams (vieninteliam turimam) arba vienam iš jų pritaikytas kardomasias priemones, pvz., įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo vaiko ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo vaiko.

Tarnybos teritorinio skyriaus specialistai vadovaujasi vaiko nuomonės išklausymo ir geriausių vaiko interesų prioriteto bei kitais principais. Tai reiškia, kad vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas visais su juo susijusiais klausimais ir į vaiko nuomonę, įvertinus jo amžių ir brandą, atsižvelgiama, jeigu tai neprieštaruoja vaiko geriausiems interesams.

Kas tiksliai yra laikoma smurtu prieš vaiką?

Pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą smurtas prieš vaiką gali būti fizinis, psichologinis, seksualinis arba nepriežiūra.

Fizinis smurtas – tai tyčinis fizinis veiksmas ar veiksmai prieš vaiką, taip pat fizinė bausmė, jeigu dėl to vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba buvo sukeltas skausmas ar pavojus vaiko gyvybei, sveikatai ar normaliai raidai arba pažeminta vaiko garbė ir / ar orumas.

Psichologinis smurtas – tyčinis sistemingas vaiko teisės į identišumą pažeidinėjimas, vaiko žeminimas, patyčios, gąsdinimas, būtinos vaiko normaliai raidai veiklos trikdyimas, asocialaus elgesio skatinimas ar kitokia nefizinio kontakto elgsena (veiksmai ar neveikimas), dėl kurios vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba sukeltas pavojus vaiko gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas. Psichologiniu smurtu nelaikomas tinkamas ir pagrįstas vaiko žinių ir gebėjimų vertinimas bei kiti vaiko normalios raidos vystymuisi įvertinti skirti veiksmai. Seksualinis smurtas – tai tyčinės nusikalstamos veikos, kaip jos apibrėžtos LR baudžiamajame kodekse, padaromos vaikui, taip pat pelnymasis iš vaiko prostitucijos, vaiko įtraukimas į prostituciją, pornografijos rodymas vaikui, vaiko vertimas užsiimti prostitucija ir kt.

Nepriežiūra – tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą ar už vaiko priežiūrą atsakingo asmens nuolatinis vaikui būtinų fizinių, emocinių ir socialinių poreikių netenkinimas ar aplaidus tenkinimas, dėl kurio vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba sukeltas pavojus vaiko gyvybei, sveikatai ar normaliai raidai. Skurdas dėl objektyvių priežasčių nelaikomas nepriežiūra.

Jei fizinio smurto žymių nerandama, kokiomis dar aplinkybėmis vaikas gali būti negrąžintas tėvams?

Kiekviena situacija yra individuali, todėl vieno atsakymo pateikti Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nurodo negalinti.

Sprendžiant vaiko grąžinimo klausimą yra vertinama, ar išnyko aplinkybės, dėl kurių vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei kilo realus pavojus, ar vaiko atstovai rodo motyvaciją keisti susidariusią situaciją, priima siūlomą pagalbą, bendradarbiauja su Tarnyba, atvejo vadybininku ir kitais specialistais, siekiančiais suteikti reikalingą pagalbą.

Kas priima galutinį sprendimą dėl vaiko likimo? Iki kada jis turi būti priimtas?

Nustačius vaiko apsaugos poreikį ir būtinybę paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą Tarnybos teritorinis skyrius kreipiasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą išdavimo.

Jei teismas išduoda leidimą, Tarnybos teritorinis skyrius teikia savivaldybės administracijos direktoriui nurodymą nustatyti vaikui laikinąją globą.

Jei teismas neišduoda leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, vaiko grąžinimas tėvams arba turimam vieninteliam iš tėvų vykdomas nedelsiant.

Paėmus vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, nustačius jam laikiną globą, tolesnė tėvų pažanga, pastangos keičiant elgesį, priimant pagalbą, ar nyksta pavojaus vaikui veiksniai šeimoje, vertinama reguliariuose atvejo vadybos posėdžiuose.

Kiekviename atvejo nagrinėjimo posėdyje atliekama pagalbos plano peržiūra, kurios metu dalyvaujantys specialistai įvertina pagalbos plano įgyvendinimo efektyvumą ir šeimos galimybes savarankiškai užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą.

Laikinoji globa (rūpyba) negali trukti ilgiau kaip 12 mėnesių. Todėl atvejo nagrinėjimo posėdyje nustačius, kad pagalbos planas nepadeda, vaiko tėvai nesistengia ir nekeičia savo elgesio, vengia atlikti savo pareigas, taip pat auklėti vaiką, piktnaudžiauja tėvų valdžia arba nesirūpina vaiku, Tarnybos teritorinis skyrius priima sprendimą kreiptis į teismą dėl laikino ar neterminuoto tėvų ar esamo vienintelio iš tėvų valdžios apribojimo, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo ir išlaikymo vaikui priteisimo.

Vaiko laikinoji globa (rūpyba) tęsiama, kol teismas priima galutinį sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo, vaiko atskyrimo nuo tėvų, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo ir išlaikymo vaikui priteisimo ir kt.